Majtényi Balázs

A múltba nézők felelőssége

VISSZHANG - LVI. évfolyam, 34. szám, 2012. augusztus 24.

Gerő András a *galamus.hu*-n megjelent *Akadémikus antiszemitizmus* című írása nem egy történészt késztetett hozzászólásra, petícióhoz való csatlakozásra. A cikkben írásain keresztül bírált Romsics Ignác először a *Rubicon* honlapján fogalmazta meg kérését, hogy tereljük a vitát a tudományos diskurzus keretei közé: „A szakmai vitákat kutatásokon alapuló könyvekkel és tanulmányokkal, valamint konferenciatermekben elhangzó előadásokkal lehet és kell megvívni. Egy ilyen, a Horthy-korszak jellegzetességeivel foglalkozó tudományos konferencián való részvételre készen állok.”

A kérdéshez kívülállóként, nem történészként, hanem emberi jogokkal foglalkozó jogászként szólok hozzá. Szakmán kívüliként azt gondolom, hogy akár a népszerű történelmi összefoglalókban, akár a történelemkönyvekben kifejtetteknek jelentős hatásuk van arra, hogy a társadalom mennyire fogadja el a demokratikus politikai közösség magatartásszabályait. E hatás adott esetben nem lebecsülendőbb, mint a jogi normák ereje, és a kettő közötti okozati kapcsolat is nyilvánvaló. Sokakat befolyásol – és például az antidiszkriminációs szabályok elfogadására is hatással van –, hogy az oktatás révén szélesebb közönséghez eljutó könyvekben hogyan jelennek meg, illetve megjelennek-e egyáltalán a különböző kisebbségek, például zsidók, romák, nők, szexuális kisebbségek. Írnak-e róluk a történészek, és ha igen, a történet elbeszélője hogyan válogat az adatok között, milyen kontextusban ismerteti azokat, és körültekintően – mások, más közösségek szempontjaira is tekintettel – fogalmazza-e meg a mondandóját. Szembenéz és szembesít-e a különböző kisebbségek történelmi hátrányaival, az ellenük elkövetett vétkekkel?

Számos olyan népszerű történelemkönyv van, amelyet, ha előveszünk, okkal elmélkedhetünk azon, hogy vajon kellő érzékenységgel, előítéletmentesen kezeli-e a nők, a szexuális kisebbségek, a romák vagy éppen a zsidók történetét. Ebből, alappal vagy alaptalanul, arra is következtethetünk, hogy a szerzőnek antiszemita, homofób, nőgyűlölő, rasszista nézetei vannak-e, de azon is elgondolkodhatunk, hogy miért tesz lehetővé a szöveg ilyen olvasatot. Ez a kérdés pusztán a kisebbségi csoportra való reflektálatlan, nem átgondolt utalások esetén is felmerülhet, ami, valljuk be, általános jelenség. S ennek felvetése már egy másik szinten, a társadalomtudományok berkein belül indíthat meg egy átfogóbb, elméleti vitát.

A kritizált vagy megtámadott szerző joggal írja, hogy rendezzünk a korszakról konferenciát: mindenki vezesse elő érveit. Ám a számomra meglepő vita és a hozzászólások tanulsága az, hogy egy ilyen konferenciának nem a Horthy-korszak jellegzetességeiről kell szólnia. Az érdemi válaszok keresésénél ebben az esetben a diskurzus résztvevőinek nem csupán az autoriter korszak jellemzőivel, hanem a demokratikus diskurzus szabályaival is tisztában kell lenniük. Azt gondolom, hogy a kérdés azon is túlmutat, hogy milyen esetekben és hogyan lehet utalni például egy korszak szereplőinek zsidó származására. Az ilyen viták ugyanis módszertani kérdések átgondolását igénylik. Nem a látszólag szikár tények, események megvitatását, hanem általában a közös történelmünkről való beszédmód, az elbeszélt történetek újragondolását. Elengedhetetlennek tűnik, hogy a XX. század történelmével foglalkozók ütköztessék a véleményüket, és beszéljenek arról, hogy munkájuk során miként lehet megjeleníteni a különböző kisebbségi csoportok szempontjait (a többségi mellett), hogyan célszerű a rájuk vonatkozó utalásokat, állításokat kontextualizálni. Értéksemleges társadalomtudomány aligha létezik. Aki adatok között szelektál, már ezzel állást foglal. Az „egy korszakról mindent tudunk” típusú állításoknak nem lehet létjogosultságuk, hiszen az adatok közötti új módszerek szerinti szelektálás és a folyamatos reflexió új kutatási eredményekhez vezet.

A módszertani kérdések tisztázása nélkül, a pusztán az egyes szerzők megítéléséről szóló történészek közötti disputa a tudományos szférán kívül marad, és emiatt az érveléseknek *ad hominem* jelleget kölcsönözhet. E kérdéseket – a történelemszemlélet egyenlősítése érdekében – már a rendszerváltás idején meg kellett volna vitatni. Tudománytalannak tűnhet a felvetés, de ha valami, akkor ez talán változtathatott volna a társadalmi előítéletességen vagy akár azon az anakronisztikus magyarországi történelemfelfogáson, amely az új alkotmányban is megjelent. A módszertani reflektálatlanságból következő legkisebb baj az, hogy tisztes résztvevőkkel parttalan, a tudományos közegen kívül zajló vitákat eredményez.